

UOT 324

T.Ş.Cəfərova
Azərbaycan Dillər Universiteti
tjafarova59@mail.ru

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ YERLİ ÖZÜNÜİDARƏ ORQANLARINA SEÇKİLƏRDƏ QADIN ELEKTORATININ ROLU (1999-2019-cu illər)

Açar sözlər: qadın, gender, bələdiyyə seçkiləri, elektorat, siyasi partiya, Mərkəzi Seçki Komissiyası

Məqalə müəllifi qeyd edir ki, qadınların həyatın bütün sahələrində iştirakı demokratiyanın qurulması prosesinin sürətləndirilməsinin ən vacib vasitələrdən biridir. Ölkədə davam edən demokratik inkişaf prosesində qadınların iştirakı mühüm siyasi əhəmiyyətə malikdir. Bələdiyyə seçkiləri də bunun üçün əla bir fürsət təmin edir. Ancaq araşdırmalar göstərir ki, qadınların böyük əksəriyyəti bələdiyyə seçkiləri ilə bağlı məhdud məlumatlara malikdir. Bölgələrdən olan qadınların müəyyən hissəsi seçki hüquqları barədə kifayət qədər məlumatlandırılmırlar. Məqalədə 1999-2019-cu illərdə keçirilmiş beş bələdiyyə seçkilərinin nəticələri təhlil edilmişdir.

Məqalədə ümummilli lider Heydər Əliyevin yerli özünüidarəetmənin təşkili, qanunvericilik bazasının formalaşdırılması və Azərbaycan Respublikasının bələdiyyə institutunun təkmilləşdirilməsində və demokratik təməl prinsiplərinin möhkəmləndirilməsindəki fenomenal tarixi xidmətləri xüsusi vurğulanır.

Т.Ш.Джафарова

РОЛЬ ЖЕНСКОГО ЭЛЕКТОРАТА В ВЫБОРАХ В МЕСТНЫЕ ОРГАНЫ САМОУПРАВЛЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1999-2019-е ГОДЫ)

Ключевые слова: женщина, gender, муниципальные выборы, электорат, политическая партия, Центральная избирательная комиссия

Автор статьи отмечает, что участие женщин во всех сферах жизни является одним из важных способов в ускорении процесса построения демократии. В процессе демократического развития, продолжающегося в стране, участие женщин имеет важное политическое значение. Выборы в муниципальные органы также предоставляют великолепную возможность для этого. Тем не менее, исследования показывают, что подавляющее большинство женщин имеет ограниченную информацию о муниципальных выборах. Определенная часть женщин из регионов недостаточно осведомлены о своих избирательных правах. В статье анализируются результаты пяти муниципальных выборов, проведенных в 1999-2019 годах.

В статье особо подчеркивается феноменальные исторические заслуги общенационального лидера Гейдара Алиева в укреплении принципов демократических основ в организации местного самоуправления, формировании законодательной базы и совершенствовании муниципального института Азербайджанской Республики.

T.Sh.Jafarova

THE ROLE OF WOMEN'S ELECTORATE IN ELECTIONS TO LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN (1999-2019)

Keywords: *woman, gender, municipal elections, electorate, political party, Central Election Commission*

The author points out that the involvement of women in all spheres of life is one of the important means of accelerating the process of building democracy. In this process, women have a political significance in development of the country. Municipal elections also provide a great opportunity for this. However, the research shows that the vast majority of women have limited information about municipal elections. Some women living in the districts are unaware of suffrage. The article analyzes the results of 5 municipal elections held in 1999-2019.

The exceptional historical role of the National Leader Heydar Aliyev in strengthening the principles of constituting of local self-government on democratic basis in the Republic of Azerbaijan, the formation of the legislative framework and the improvement of the municipal institution was mentioned in the article.

Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarənin demokratik əsaslarla təşkili prinsiplərinin möhkəmlənməsi, qanunvericilik bazasının formalaşması və bələdiyyə institutunun təkmilləşdirilməsi sahəsində Ulu öndər Heydər Əliyevin müstəsna tarixi rolu olmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıdıdığından sonra ölkəmizdə bütün sahələrdə olduğu kimi, hüquqi sahədə də islahatlar aparılmış, demokratik təsisatlar həyata keçirilmiş, o cümlədən yerli özünüidarəçilik orqanları olan bələdiyyələr yaradılmışdır. Bələdiyyələrə Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinə əsasən sərbəst, şəxsi və gizli səsvermə yolu ilə seçilən yerli nümayəndələr kollegial orqanlardır. Onlar müəyyən ərazi vahidinin hüdudları daxilində yerli özünüidarəni həyata keçirirlər.

Heydər Əliyev ölkədə keçirilən ilk bələdiyyə seçkilərini nəzərdə tutaraq böyük uzaqgörənliklə xalq müraciətlə demişdir: “... *biz Azərbaycanda qeyri-dövlət, tam müstəqil yerli özünüidarətmə orqanları yaradıyıq. Bu, həm demokratiyanın inkişafı deməkdir, eyni zamanda ölkəni idarə etməkdə vətəndaşlarımıza imkanlar yaranmasının göstəricisidir. Əgər bələdiyyə seçkiləri uğurla keçirilsə, əgər bələdiyyələrə həqiqətən, hər bir bölgədə*

fəaliyyət göstərən xalqa xidmət etmək arzusunda olan insanlar seçilsə və bu insanlar həqiqətən, bələdiyyə üzvü olaraq xalqımıza yaxşı xidmət göstərə bilsə, təbiidir ki, bu, bizim ölkəmizin inkişafında çox böyük rol oynayacaq və dövlətin qarşısında duran vəzifələrin bir qismini bələdiyyələr öz üzərinə götürəcəkdir [1, s.1].

Dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonrakı dövrdə Azərbaycan Respublikasında bələdiyyə institutunun qanunvericilik əsasları və digər sahələri əhatə edən çoxsaylı qanunlar qəbul olunmuşdur. Belə ki, bələdiyyələrin fəaliyyətini tənzimləyən “Bələdiyyələrin statusu haqqında”, “Bələdiyyə üzvünün statusu haqqında”, “Bələdiyyələrin nümunəvi Nizamnaməsinin təsdiq edilməsi haqqında”, “Bələdiyyə qulluğu haqqında”, “Bələdiyyələrin əraziləri və torpaqları haqqında”, “Bələdiyyələrin maliyyəsinin əsasları haqqında”, “Yerli (bələdiyyə) vergi və ödənişlər haqqında”, “Bələdiyyə mülkiyyətinə əmlakın verilməsi haqqında” və digər əhəmiyyətli qanunlar qəbul olunmuşdur. “Bələdiyyə üzvlərinin etik davranış qaydaları haqqında” və “Bələdiyyə qulluqçularının etik davranış qaydaları haqqında” qanunlar qəbul olunması, maliyyə, iqtisadi və kadr potensialının gücləndirilməsi, bələdiyyələrin dövlət və vətəndaşlar qarşısında məsuliyyətinin artırılmasına xidmət etmişdir. Ümumilikdə, bələdiyyələrin fəaliyyətini tənzimləyən 30-dan çox qanun, 500-dən çox normativ hüquqi akt qəbul edilmiş, bir çox qanunlara əlavə və dəyişikliklər olunmuşdur. Qəbul olunmuş qanunlarda yerli özünüidarəetmənin çox mühüm məsələləri – yerli büdcənin formalaşdırılması, təsdiqi və icrası, yerli vergi və ödənişlərin müəyyən edilməsi, yerli sosial müdafiə, yerli iqtisadi, ekoloji proqramların işlənilməsi və reallaşdırılması, mülkiyyət münasibətlərinin formalaşdırılması, ərazi və digər məsələlər öz əksini tapmışdır [2].

Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarəni həyata keçirən bələdiyyələrin üzvləri nisbi çoxluq sistemi əsasında çoxmandatlı seçki dairələri üzrə seçilir. Bələdiyyələrə seçilənlərin sayı bələdiyyənin yerləşdiyi inzibati ərazilərdə əhalinin sayına nisbətə müəyyən edilir. Onların səlahiyyət müddəti 5 ildir. Həmin müddətin hesablanması səsvermənin keçirildiyi gündən başlanır və yeni seçilən bələdiyyənin birinci iclas günü başa çatır. Göstərilən üzvlərin səlahiyyətləri yalnız bələdiyyənin səlahiyyət müddətində qüvvədədir. Bələdiyyə seçkilərinin keçirilməsinə 6 aydan az müddət qalarsa, yeni yaradılmış, birləşmiş, yaxud ayrılmış bələdiyyələrə seçkilər ölkə üzrə bələdiyyələrə ümumi seçkilər zamanı keçirilir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının tarixində bələdiyyəyə ilk seçkilər 1999-cu il dekabrın 12-də keçirilmişdir. Seçkilərdə seçicilərin 52,6 faizinin iştirakı ilə 2667 bələdiyyədə seçkilər baş tutmuş [3, s.5], 59 bələdiyyə ərazisində seçkilər etibarsız sayıldığına görə təkrar seçkilər 26 mart və 25 iyun 2000-ci ildə keçirilmişdir. İlk bələdiyyə seçkilərində 21 min

bələdiyyə yeri uğrunda təqribən 40 min namizəd mübarizə aparmışdır İlk bələdiyyə seçkilərində 22 min nəfərdən artıq bələdiyyə üzvü seçilmiş və 2667 yerli özünüidarəetmə orqanları təşkil olunmuşdu [4, s.72].

2004-cü il dekabrın 17-də ikinci bələdiyyə seçkiləri keçirilməklə yerli özünüidarəetmə orqanlarının inkişafında yeni mərhələ başlanmışdı. Həmin seçkilərdə 2731 bələdiyyəyə 20356 bələdiyyə üzvü seçilmişdi. Ölkədə gedən demokratik inkişafın düzgün təmayülü naminə seçki prosesində qadınların seçki prosesində iştirakının dərinədən təhlil edilməsi və bu müstəvidəki problemlərin aşkar edilməsi aktual məsələlərdən biridir. Lakin ilk bələdiyyə seçkilərində həm seçilən, həm də səsverməyə gələnlərin nisbətində qadınlar azlıq təşkil edirdi. Bütün bunlar qadınların seçkilərdə fəallığının artırılması üçün maarifləndirilmə işlərinin zəif aparılmasını göstərirdi. Bələdiyyə seçkilərində qadınların iştirakına və onların seçki kampaniyasına dəstək verilməsinə şəraitin yaradılması, qadınlar arasında bələdiyyə maarifçiliyi işinin təşkili və seçki qanunvericiliyi ilə bağlı zəruri bilgilərin öyrədilməsi sahəsində seçki maarifçiliyinə böyük ehtiyac duyulurdu. Bələdiyyə seçkisində nisbi uğurlar qazanmaq üçün ölkədə əhalinin böyük faizini əhatə edən qadınların fəallaşdırılması yönündə səylər gücləndirilməli idi.

1999-cu ildə bələdiyyə seçkilərində seçicilərin 33 faizi, 2004-cü ildə isə 46 faizi iştirak etmişdi. 2004-cü il bələdiyyə seçkilərində 31 minə qədər namizədin 16755 nəfəri 16 siyasi partiyalar tərəfindən, 147 nəfər isə təşəbbüs qrupları tərəfindən irəli sürülmüşdü. 14073 nəfər namizəd bitərəfləri təmsil edirdi [5, s.2]. 1999-cu il bələdiyyə seçkilərinin nəticələrini araşdırdıqdan sonra aydın olur ki, seçilmiş 20454 nəfər bələdiyyə üzvündən cəmi 416 nəfəri qadın namizəd olmuş, onlardan 395 nəfəri bələdiyyə üzvü seçilmişdi. Göründüyü kimi, bu göstəricilər qadın hərəkətinə dövlət tərəfindən himayədarlığın xeyli artdığını əks etdirən qanunvericilik aktlarının, qərar və qətnamələrin qəbul edilməsinə baxmayaraq qadınların cəmiyyətin bütün sahələrində geniş və əhatəli iştirakı müasir tələblərə cavab vermədiyini göstərirdi. 2004-cü ildə isə bələdiyyə üzvləri arasında qadınların təmsilçiliyi 1999-cu ilə nisbətən cəmi 20 faiz artaraq 800 nəfər olmuşdu. 17 dekabr 2004-cü ildə keçirilmiş bələdiyyə seçkilərinin nəticələrinə əsasən qadınlar seçilmiş namizədlərin 4 faizini, namizədliyini irəli sürən şəxslərin cəmi 5 faizini təşkil etmişdi.

2005-ci ilə qədər respublika üzrə 72,3 faiz bələdiyyənin nə qadın üzvü, nə də qadın işçisi yox idi, 18,3 faiz bələdiyyələrin hərəsində isə yalnız bir qadın çalışırdı. Ən çox qadın seçilən bələdiyyədə isə onların sayı 7-yə çatırdı. Bakı şəhərində 52 bələdiyyədən cəmi ikisinə qadın sədrlik edirdi.

Bələdiyyələrin büdcə idarəçiliyində, büdcənin gəlir və xərclərinin planlaşdırılmasında və maliyyə idarəçiliyi ilə bağlı digər bütün fəaliyyətlərində gender strategiyası hazırlanmamışdı. Bələdiyyə idarəetməsinin hüquqi bazasının kifayət qədər təkmil olmadığına görə yerli idarəetmə səviyyəsində

gender tarazlığının təmin olunması istiqamətində görülən fəaliyyətin səmərəliliyini aşağı salırdı [6, s.3-4].

Müstəqil yerli qeyri-hökumət təşkilatı olan “Praksis” Sosial İnkişafa Dəstək İctimai Birliyinin (2003-cü ildə yaradılmışdır) bu sahədə apardığı təhlillər qadınların böyük hissəsinin bələdiyyə seçkisi prosesi və seçki hüquqları barədə məlumatları məhdud olduğunu təsdiq edirdi. İctimai birliyin icra etdiyi layihələrdə aparılan araşdırmaları ölkədə əhalinin böyük hissəsinə təşkil edən qadınların bələdiyyə seçkisi uğur qazanmasının əsas şərtini seçki maarifləndirməsində görürdü [7, s.2].

2009-cu il bələdiyyə seçkilərində YAP özünün seçkiyə hazırlıq planı əsasında mərhələli şəkildə seçkilərin həyata keçirilməsi üçün lazımi addımları atmış, bələdiyyə seçkilərinə “Azərbaycan bələdiyyələrinin xalqa xidmətinin səviyyəsini və keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq” şüarı ilə gedirdi [8, s.1]. Bu məqsədlə 84 rayon və şəhər üzrə seçki qərarı qərarlanmış, qadın fəallar bu işə cəlb olunmuşdu. Bələdiyyə seçkilərində YAP namizəd irəli sürərkən daha çox ali təhsilli insanlara, gənclərə və qadınlara üstünlük vermişdi. YAP-dan olan namizədlərin 30 faizi qadınlar və gənclərdən ibarət idi. Eyni zamanda bölgələrdə qadın fəallarının irəli çəkilməsi ilə bağlı fəal siyasi-təşkilati iş aparılırdı. Məsələn YAP Ağdaş rayon təşkilatının 11200 nəfər üzvünün 52 faizini qadınlar təşkil edirdi. 2009-cu ilin bələdiyyə seçkiləri ilə əlaqədar rayonda fəaliyyət göstərən 41 bələdiyyəyə irəli sürülmüş 375 namizədin 119 nəfərini və ya 31,7 faizini qadınlar təşkil edirdi. YAP Göyçay rayon təşkilatından yeni yaradılacaq 26 bələdiyyə üzrə namizədlərin 244 nəfərini əksəriyyəti ali təhsilli qadınlar və gənclər idi. YAP Zərdab rayon təşkilatından 27 bələdiyyəyə irəli sürülmüş 235 nəfər namizədin 56 nəfərini qadınlar, 59 nəfərini isə gənclər təşkil edirdi. Bölgələrdə namizədliyi irəli sürülmüş partiya üzvləri üçün təlimlər də keçirilirdi [9, s. 6].

2009-cu il bələdiyyə seçkilərində ölkə üzrə seçicilərin ümumi sayının 32,04 faizi səsvermədə iştirak etmiş və bunun nəticəsində də seçkilər baş tutmuşdur. Dairə seçki komissiyaları tərəfindən 30 min 954 bələdiyyə üzvlüyünə namizəd qeydə alınmış və onlara təşviqat dövründə bərabər şərait yaradılmışdır. Səsvermə günü də daxil olmaqla seçki dövründə baş verən bütün çatışmazlıqlar dərhal aradan qaldırılmışdır. Bələdiyyə seçkiləri 118 seçki dairəsi və 4813 seçki məntəqəsi üzrə keçirilmiş, 15 min 682 bələdiyyə üzvünün seçilməsi üçün 1718 bələdiyyəni əhatə etmişdir. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində – Dağlıq Qarabağ regionunda, Ağdərə, Kəlbəcər, Laçın, Zəngilan, Qubadlı, Cəbrayıl rayonlarında tam, Ağdam və Füzuli rayonlarının isə işğal altında olan hissəsində bələdiyyə seçkilərinin keçirilməsi qeyri-mümkün olmuşdu [10, s.1]. Bələdiyyə üzvlərinin zəif fəaliyyətləri ilə razılaşmayan seçicilər 2009-cu ildə müvafiq nüfuz və təcrübəyə malik olan şəxslərə etimad göstərdilər. Nəticədə,

seçilmiş üzvlər arasında ali təhsillilərin sayı 1,9 dəfə, qadınların sayı 6,4 dəfə, gənclərin sayı isə 13,8 dəfə artmışdı. Keyfiyyət tərkibinin gücləndirilməsi ilə bələdiyyələr fəaliyyətinin məzmunca yeni mərhələsinin başlamasının göstəricisi idi. Üçüncü bələdiyyə seçkilərindən sonra formalaşan bələdiyyələrə seçilən sədrlərin arasında qadınların sayı isə 302 nəfər idi.

2009-cu il dekabrın 23-də bələdiyyələrə keçirilmiş seçkilər nəticəsində 10 siyasi partiyayı təmsil edən 15591 nəfər bələdiyyə üzvü seçilmişdi. Bələdiyyə üzvləri sırasında qadınların və gənclərin xüsusi çəkisi əvvəlki seçkilərdən fərqli olaraq xeyli artmışdı. Belə ki, qadınların sayı 4243 nəfər, gənclərin sayı isə 4000 nəfərdən çox olmuşdu. 23 dekabr 2009-cu ildə keçirilən bələdiyyə seçkilərində 35076 nəfərin namizədliyi təsdiq edilmişdi. YAP 15388, digər 17 siyasi partiya isə 1679 nəfər namizəd irəli sürmüşdü. Seçkilərdə 11331 nəfər bitərəf qatılmışdı. Namizədlərin 382 nəfəri isə partiya mənsubiyyətini göstərməmişdi. Qeydə alınmış namizədlərin partiya mənsubiyyəti aşağıdakı kimi olub: YAP – 17688 nəfər; AMİP – 35 nəfər; AVP – 292 nəfər; VHP – 306 nəfər; Musavat Partiyası – 130 nəfər; DADP – 134 nəfər; Yaşılılar Partiyası – 3 nəfər; Ümid Partiyası – 348 nəfər; Kommunist Partiyası – 74 nəfər; Milli Demokrat Partiyası – 1 nəfər; AVP – 16 nəfər; DSP – 112 nəfər; SRP – 164 nəfər; Liberal Partiyası – 5 nəfər; SDP – 2 nəfər; AXCP – 38 nəfər; Vəhdət Partiyası – 8 nəfər; LDP – 4 nəfər; Demokrat Partiyası – 26 nəfər; Ədalət Partiyası – 28 nəfər; MVP – 2 nəfər; Müasir Musavat Partiyası – 31 nəfər; Tərəqqi Partiyası – 1 nəfər; DİSP – 75 nəfər; BAXCP – 264 nəfər; Böyük Quruluş Partiyası – 381 nəfər; VBP – 17 nəfər; Xalq Cəbhəsi Partiyası (klassik) – 39 nəfər; Vətəndaş və İnkişaf Partiyası – 25 nəfər; MDP – 10 nəfər.

2009-cu il dekabrın 23-də keçirilmiş seçkilərdə qalib gəlmiş şəxslərin 10 min 705 nəfərinin namizədliyi siyasi partiyalar, 77-sinin namizədliyi təşəbbüs qrupları, 4809 nəfərin namizədliyi isə özləri tərəfindən irəli sürülmüşdü. Bələdiyyələrdə siyasi partiyaları təmsil edən namizədlərin 10290 nəfəri YAP, 132 nəfəri BQP, 81 nəfəri BAXCP, 62 nəfəri AVP, 61 nəfəri VHP, 41 nəfəri Ümid, 15 nəfəri ADİSP, 14 nəfəri VBP, 5 nəfəri ASRP, 4 nəfəri isə Musavat partiyasının üzvləri idi. Bitərəflərin sayı 4157, partiya mənsubiyyətini göstərməyənlər 157 nəfər olmuşdu. Ümumilikdə isə 15591 nəfər bələdiyyə üzvü seçilmişdi. Bələdiyyə üzvlərinin 9979 nəfəri ali, 2711 nəfəri orta ixtisas 2825 nəfəri orta, 76 nəfəri isə natamam ali təhsillidir idi. Bələdiyyə üzvlərinin 11517 nəfərini kişilər (73,9 faiz), 4074 nəfərini (26,1 faiz) qadınlar təşkil edirdi. Bələdiyyə üzvlərinin 4243 nəfəri 21-30, 2615 nəfəri 31-40, 4781 nəfəri 41-50, 3952 nəfəri isə daha yuxarı yaş qrupuna daxil idi [11, s.2].

Məlumdur ki, radikal müxalifət partiyaları 2014-cü il bələdiyyə seçkilərində iştirakdan imtina etmişdi. Bu imtinanın iki səbəbi var idi. Birincisi, həmin siyasi partiyaların namizədləri müvafiq sayda imza toplayıb qeydiyyatdan keçməli idi. Halbuki radikal müxalifətin zəruri sayda imza

torplaya bilən kadr potensialı yox idi. İkincisi, müxalifət partiyaları daxilində (“Müsavat” və AXCP) çox ciddi qarşıdurmalar mövcud idi. Bu partiyalar öz daxili problemlərini həll edib başa çatdırma bilmədiklərindən bələdiyyə seçkilərində iştirak etməkdən kənar qaldılar [12, s.3].

2014-cü ildə keçirilmiş bələdiyyə seçkiləri nəticəsində 2009-cu illə müqayisədə ali təhsillilərin sayı 25,8 faiz, qadınların sayı 8,9 faiz, gənclərin sayı isə 9,2 faiz yüksəlmişdi. Nəticədə, 2014-cü ildə seçilmiş üzvlər arasında ali təhsillilərin sayı 29,7 faiz, qadınların sayı 22 faiz, gənclərin sayı isə 25 faiz artmışdı [13, s.1-24].

2014-cü ildə əvvəlki seçkilərlə müqayisədə seçicilərin təcrübəli namizədlərə, qadın və gənclərə üstünlük vermişdilər. Seçkilər ərəfəsində milli assosiasiyalar qadınların və gənclərin seçkilərdə fəallığını artırmaq üçün treninqlər təşkil etmişdi. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının məlumatına əsasən, bu seçkilərdə 37100 nəfərdən çox namizəd qeydə alınmışdı. Bu da əvvəlki seçki ilə müqayisədə 7 min nəfər çox idi. Əgər 2009-cu ildə bələdiyyə üzvlüyündə bir yerə orta hesabla 2-yə yaxın namizəd düşürdüsə, 2014-cü ildə seçkilərdə hər bələdiyyə üzvü yerinə 2,5 namizəd qeydə alınmışdı [14, s.5].

2014-cü ildə keçirilən və seçicilərin fəallığı ilə baş tutan seçkilər nəticəsində 1599 bələdiyyə üzvrə 14963 bələdiyyə üzvü seçilmişdi. Seçilmiş bələdiyyə üzvləri sırasında qadınların, gənclərin və ali təhsilli şəxslərin sayı xeyli artmışdır. Belə ki, qadınların sayı 5236 nəfər (34,9 faiz), gənclərin sayı isə 5450 nəfər (36,4 faiz), ali təhsillilərin sayı 13434 nəfər (90 faiz) olmuşdur.

Müsbət meyillərdən biri də cəmiyyətdə bələdiyyə idarəçiliyinə ictimai marağın artması olmuşdur. Belə ki, bələdiyyələrin və bələdiyyə üzvlərinin sayının azalmasına baxmayaraq 2014-cü il bələdiyyə seçkilərində iştirak etmək üçün ölkə üzvrə 38064 nəfər müraciət etmiş (2009-cu illə müqayisədə 2674 nəfər və ya 7,5 faiz çox), 37077 nəfər qeydə alınmışdı (6123 nəfər və ya 19,8 faiz çox). Orta hesabla 2009-cu ildə bir bələdiyyə üzvü yerinə 1,9 nəfər düşdüyü halda, 2014-cü ildə bu göstərici 2,5 nəfər olmuşdur. Namizədlər arasında mənsubiyyətə görə təmsil olunan partiyaların sayı 2009-cu ildə 29 olduğu halda, bu seçkilərdə 30-a çatmışdı. 2009-cu il bələdiyyə seçkilərində seçici fəallığı 31,86 faiz olduğu halda, 2014-cü ilin dekabr ayının 23-də keçirilmiş seçkilərdə seçici fəallığı yüksəlmiş, onların 38,93 faizi (7,07 faiz çox) seçkilərdə iştirak etməsi əhalinin yerli özünüidarəetmə orqanlarına olan marağının artdığını göstərmişdir. 2014-cü il dekabrın 23-də keçirilmiş bələdiyyə seçkiləri Ermənistan tərəfindən əraziləri işğal edilmiş rayonları əhatə edən 7 seçki dairəsi üzvrə bələdiyyə seçkilərinin keçirilməsi mümkün olmadığına görə 125 seçki dairəsinin 118-də 5015 seçki məntəqəsi üzvrə keçirildi. 1607 bələdiyyəni əhatə edən seçkilərdə 15035 bələdiyyə üzvlüyünə 37077 nəfərin namizədliyi qeydə alınmışdı. Müxtəlif siyasi partiyaları, qeyri-

hökumət təşkilatlarını təmsil edən və öz təşəbbüsləri ilə seçkilərə qatılmış 50 mindən artıq müşahidəçi, həmçinin yerli və xarici kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri seçkiləri izləmişdi. Bələdiyyə seçkilərində ölkə üzrə seçicilərin ümumi sayının 38,92 faizi səsvermədə iştirak etmişdi [15, s.6].

2015-ci ilin yanvar ayında bələdiyyələrdə yeni seçilmiş tərkiblərin birinci iclaslarında bələdiyyə sədrləri seçilmiş, onlar arasında ali təhsillilərin sayı 2009-cu ildə 88,2 faiz olduğu halda 2015-ci ildə 99,9 faiz, qadınların sayı 2009-cu ildə 19,1 faiz olduğu halda 32,6 faiz, gənclərin sayı isə 2009-cu ildə 19,6 faiz olduğu halda 30 faiz təşkil etmişdir [16, s. 62].

Bələliklə, Azərbaycan Respublikasında keçirilmiş dörd bələdiyyə seçkisinin nəticələrinə dair statistik materialların təhlili, yerli hakimiyyət səviyyəsində siyasi iştirakçılıq baxımından indiyədək bu seçkilərin vətəndaşların yerli özünüidarəetmə orqanlarının formalaşmasında seçicilərin fəal iştirak etdiyini, yəni seçkilərin seçici fəallığı şəraitində keçdiyini göstərir. Bələdiyyə üzvlərinin sosial-demoqrafik tərkibinin yenilənməsi bələdiyyələrin fəaliyyətində məzmunca yeni mərhələnin əsasını qoymuşdur.

Digər tərəfdən, bu orqanlarda partiya təmsilçiliyi ilə bağlı qeyd etmək lazımdır ki, prezident və parlament seçkilərində olduğu kimi, bələdiyyə seçkilərində də ölkənin siyasi spektri geniş əhatə olunur. Siyasi partiyalar yerli səviyyədə də çoxpartiyalılıq əsasında keçirilən bələdiyyə seçkilərində iştirak edir və bu orqanlarda geniş surətdə təmsil olunurlar. Eyni zamanda bu sahədə aparılan təhlillər ölkədə yerli hakimiyyət səviyyəsində siyasi qüvvələrin nisbətini də əks etdirir [17, s.23].

Sözsüz ki, bələdiyyə idarəetməsində gender balansının qorunması mühüm şərtlərdən biridir. 2009-2014-cü il bələdiyyə seçkilərinin nəticələri göstərir ki, bələdiyyə üzvlərinin gender nisbəti qadınların xeyrinə bir qədər də dəyişmişdir. Məsələn, Hövsan bələdiyyəsində kişi-qadın üzvlərin say nisbəti müvafiq olaraq 15:4 nəfərdən artaraq 15:6; Əhmədli bələdiyyəsində – 5 və 13:6; Nizami (Gəncə) bələdiyyəsində – 19:6 və 19:9; Binəqədi bələdiyyəsində – 19:6 və 17:8; Yasamal bələdiyyəsində – 19:5 və 19 :7; Xətai bələdiyyəsində – 19:4 və 19:5; Nərimanov bələdiyyəsində – 19:5 və 19:7; Nəsimi bələdiyyəsində – 19:6 və 19:7; Keşlə bələdiyyəsində – 13:3 və 15:5; Nizami bələdiyyəsində - 19:7 və 19:8; Bakıxanov bələdiyyəsində – 17:5 və 17:7; Balaxanı bələdiyyəsində – 13:4 və 13:6; Biləcəri bələdiyyəsində – 15:3 və 11:7 nisbətində olmuşdur [18 (hesablama müəllifindir)].

2019-cu il dekabrın 23-də keçirilmiş bələdiyyə seçkiləri Ermənistan tərəfindən əraziləri işğal edilmiş rayonları əhatə edən 7 seçki dairəsi üzrə bələdiyyə seçkilərinin keçirilməsi mümkün olmadığına görə bələdiyyə seçkiləri 118 dairə və 5049 seçki məntəqəsi üzrə keçirilib. Cəmi 1606 bələdiyyəni əhatə edən seçkilərdə 15156 bələdiyyə üzvlüyünə 41462 nəfərin namizədliyi qeydə alındı. Seçkiləri 17 beynəlxalq müşahidəçi ilə yanaşı, müxtəlif siyasi partiyalar,

qeydə alınmış namizədləri, qeyri-hökumət təşkilatlarını təmsil edən, eyni zamanda öz təşəbbüsləri ilə seçkilərə qatılmış 52636 müşahidəçi, həmçinin respublikada fəaliyyət göstərən yerli və xarici kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri sərbəst və maneəsiz şəkildə izləmişdir. Son bələdiyyə seçkilərində ölkə üzrə seçicilərin ümumi sayının 32,69 faizi səsvermədə iştirak etməsi təsdiqlənmişdir [19, s.5-6].

Seçkilərdə namizədlər arasında qadınların və gənclərin çoxluq təşkil etməsi bələdiyyə institutunun inkişafına müsbət stimül verirdi. Məsələn, YAP-ın seçki platformasında bələdiyyə orqanlarına seçkilərdə gənclərin və qadınların namizədliklərinin irəli sürülməsinə üstünlük verilmişdi. MSK-nın məlumatına əsasən 2019-cu il bələdiyyə seçkisində qalib gələn 15154 nəfərin 38,81 faizini qadınlar təşkil etmişdir. Başqa sözlə, bələdiyyə üzvlüyünə seçilən qadınların sayı 5882 nəfər olmuşdur ki, bu Azərbaycan Respublikasının tarixində ilk belə göstəricidir.

Bələdiyyə seçkiləri siyasi təsisatların yarışması olsa belə, digər seçkilərlə müqayisədə daha çox ictimai məsələdir. Bələdiyyələrin fəaliyyəti genişliyinə görə daha çox insanı əhatə edir. Ölkədə gedən demokratik inkişafın düzgün təmayülü naminə bu prosesdə qadının fəallığı ən mühüm amillərdən biridir. Digər tərəfdən, bələdiyyələrin fəaliyyətinin əsas sahəsi sosial problemlərin həlli sayılırsa, bu problem cəmiyyətdə müxtəlif səbəblər üzündən əsasən qadınların üzərindədir.

Aparılan araşdırmaların nəticələrini nəzərə alaraq bələdiyyə seçkisində nisbi uğurlar qazanmaq üçün ölkədə əhalinin böyük faizini əhatə edən qadınların fəallaşdırılması yönündə səylərin gücləndirilməsi cəmiyyət qarşısında duran mühüm ictimai-siyasi vəzifə hesab edilməlidir. Belə ki, statistik məlumatlara əsasən ölkəmizdə qadınların sayı kişilərin sayına nisbətən çoxdur. Amma seçib-seçilmək prosesi zamanı bu tarazlıq pozulur. Statistik rəqəmlərə görə, həm seçilən, həm də səsverməyə gələn qadınlar azlıq təşkil edir. Bütün bunlar bir daha onu göstərir ki, ölkəmizdə qadınların seçkilərdə fəallığının artırılması üçün onların maarifləndirilməsinə, bu sahədə bilik və bacarıqlarının artırılmasına böyük ehtiyac var.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 12 dekabr Bələdiyyə seçkiləri ilə əlaqədar xalqa müraciəti. 10 dekabr 1999-cu il / "Azərbaycan" qəz., 1999, 11 dekabr, s.1
2. Azərbaycan Respublikasının bələdiyyə qanunvericiliyi toplusu / Kitabın hazırlanmasına məsul Qabil Toğrul, tərtibçi Rəcəb İmanov. Bakı: İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzi, 2013, 542 s.
3. Bələdiyyə seçkiləri demokratiyanın inkişaf göstəricisidir / "Azərbaycan" qəz., 1999, 14 dekabr, s.5

4. *Rəhimov R.* Azərbaycan Respublikasının idarəetmə sistemində yerli özünüidarələr. Bakı: Elm, 2009, 172 s.
5. Bələdiyyə seçkiləri başladı / “Palitra” qəz., 23 dekabr, 2009, s.2
6. *Ağayev A., Vəliyev Z.* Azərbaycan Respublikasında bələdiyyə maliyyəsinin idarə olunmasının gender təhlili. AQUPDK. Bakı, 2005, s.3-4
7. *Əliyev Z.* Bələdiyyə seçkilərində qadınların fəallığı artırılmalıdır / 525-ci qəzet, 2009,7 may, s.2
8. YAP bələdiyyə seçkiləri ilə bağlı yeni konsepsiya hazırlamışdır / “Azərbaycan” qəz., 2009, 6 sentyabr, s.1
9. YAP bələdiyyə üzvlüyünə namizədlər üçün treninqlər keçirir / “İki sahil” qəz., 2009, 24 noyabr, s.6
10. Mərkəzi Seçki Komissiyası bələdiyyə seçkilərinin yekunlarını elan etmişdir / “Azərbaycan” qəz., 2010, 12 yanvar, s.1
11. Bakıda bələdiyyə sədrlərinin III ümumrespublika toplantısı keçirilmişdir / “Azərbaycan” qəz., 2014, 24 iyun, s.2
12. Yeni Azərbaycan Partiyası bələdiyyə seçkilərinə inamla gedir (Yeni Azərbaycan Partiyası İcra katibinin müavini, Milli Məclisin deputatı Siyavuş Novruzovun yap.org.az saytına müsahibəsi) / “Azərbaycan” qəz., 2014, 25 noyabr, s.3
13. 23 dekabr 2014-cü ildə keçirilmiş bələdiyyə seçkilərində seçilmiş bələdiyyə üzvlərinin siyahısı / “Azərbaycan” qəz., 2015, 15 yanvar, s.1-24
14. *Səlimzadə M.* Azərbaycanda yerli özünüidarənin formalaşması və seçkilərin bu prosesdə rolu / “Xalq” qəz., 2014, 20 dekabr, s.5
15. Mərkəzi Seçki Komissiyası bələdiyyə seçkilərinin yekunlarını elan edib / “Azərbaycan” qəz., 2015, 13 yanvar, s.6
16. *Bayramov K.* Bələdiyyə fəaliyyətinin 20 ili: Azərbaycanda səmərəli yerli özünüidarəetmə sisteminin formalaşması // Milli Məclis, 2019, №1, s.60-63
17. *İmaməliyev A.A.* Azərbaycan Respublikasının yerli hakimiyyət sistemində bələdiyyələrin yeri və rolu. Siy. elm. ... fəls. dokt. diss. avtor. Bakı, 2017, 28 s.
18. Mərkəzi Seçki Komissiyasının materialları əsasında müəllif tərəfindən hesablanmışdır: <https://www.infocenter.gov.az/archive/bld2014.aspx?dsk=30>.
19. Mərkəzi Seçki Komissiyası bələdiyyə seçkilərinin ümumi yekunlarını elan edib / “Azərbaycan” qəz., 2020, 12 yanvar, s.5-6

Redaksiyaya daxil olub 14.04.2020